

RON LIEBER

Opusul lui răsfățat

Cum să creștem copii chibzuiți, generoși
și inteligenți când vine vorba de bani

Traducere din limba engleză
de Dana Dobre

Hurst Photo/Shutterstock, Inc

ACT și Politon

2019

Cuprins

<i>Nota autorului</i>	11
1. De ce trebuie să vorbim despre bani	13
Responsabilitățile cu care noi nu ne-am confruntat niciodată la vârsta lor și puterea discuțiilor sincere	
2. Cum să începi discuțiile despre bani	29
Curiozitate, minciuni și cel mai bun răspuns la orice întrebare dificilă despre bani (și sex, și droguri)	
3. Discuțiile privind banii de buzunar	61
Trei borcane, treburi casnice neplătite și foarte multă răbdare	
4. Cele mai inteligente moduri în care pot cheltui copiii	89
Testul „orelor de distracție pe dolar”, ritualul de cumpărături al bunicii Dana și importanța opririlor la magazinele de muzică	
5. Creștem copii materialişti?	109
Zâna Măseluță, dilema călătoriilor cu echipa și crearea unei școli mai modeste	
6. Cum să vorbești despre donații	139
Cum să vă spuneți povestea prin donații de 1 dolar, 1.000 de dolari și 1 milion de dolari	
7. De ce copiii ar trebui să lucreze	169
Lecții din munca la fermă, plăți obligatorii ale taxelor școlare și o teorie unificată a reciclării cutiilor metalice	

8. Cei mai norocoși **193**

Cum să le insuflăm copiilor noștri recunoștința, rugăciunea de mulțumire și perspectiva

9. Cât înseamnă suficient? **225**

Totul despre compromisuri

Mulțumiri 237

Note 249

Bibliografie 255

De ce trebuie să vorbim despre bani

*Responsabilitățile cu care noi nu ne-am confruntat
niciodată la vârsta lor și puterea discuțiilor sincere*

La jumătatea anului 2011, într-o singură săptămână, am lauzit doi părinți care se confruntau cu întrebări incomode legate de bani. Începea o discuție la nivel național despre inegalitate – despre cine are bani, câți și de ce. Campania prezidențială din următorul an avea să se transforme, parțial, într-una referitoare la cine ar putea să reprezinte cel mai bine întreaga Americă.

Nimeni nu știa cât de lungă și de insistentă avea să fie această discuție. Dar o grămadă de copii curioși de liceu și gimnaziu puneau întrebări în timp ce citeau știrile și le asociau cu tensiunile din propria comunitate. Noi suntem bogați? Pe cine cunoaștem și este bogat? De ce ți-ai ales slujba pe care o ai, când ai fi putut să îți alegi altceva, care ne-ar fi permis să avem o casă mai frumoasă și să mergem în vacanțe mai grozave?

Părinții nu știau ce să le spună și mi-am dat seama imediat de ce au venit la mine după răspunsuri. Școlile nu

știu ce să facă cu asemenea întrebări. Dacă profesorii le răspund vorbind despre guvernare, impozite și politici, răspunsurile pot începe să sune politic (și plicticos). Dacă răspund referindu-se la comportamentul și ambiția individuală, răspunsurile încep să pară judecăți morale. Indiferent cum este abordat subiectul în sala de clasă, copiii ajung acasă și încep discuții delicate, iar a doua zi dimineață, telefoanele directorilor încep să sune cu plângeri ale părinților. În școlile private, unde există mai multă libertate în ceea ce privește programa, discuțiile despre bani și clasă socială sunt deosebit de complexe. Acolo, majoritatea familiilor se simt norocoase că au suficienți bani pentru a-și trimite copiii la școala respectivă sau că primesc ajutor financiar pentru a o frecventa, însă părinții și directorii încep să se agite dacă cineva aduce în discuție bogăția și efectele ei asupra copiilor.

Întrebări importante, sentimente puternice

Dar jurnaliștii? Nouă ne plac întrebările incomode. Și, începând cu anul de dinainte să îi aud pe cei doi părinți, le adunam pe cele mai dificile despre bani, puse de copiii de toate vârstele. De fiecare dată când auzeam o întrebare bună, o treceam pe site-ul *The New York Times*. De ce omul acela ne cere bani când stăm la semafor? N-ar trebui să dăm a doua noastră casă cuiva care nu are? *Noi* de ce nu avem o a doua casă? Tu câștigi mai puțini bani decât tati? Suntem săraci? Oamenii care nu au haine frumoase sunt leneși? O să rămânem fără bani acum că nu mai ai serviciu? Am sugerat câte un răspuns pentru fiecare în parte, cititorii au contribuit cu îmbunătățiri și tuturor li s-au părut cât se poate de folositoare. Fiica mea, care acum are 9 ani, pune și ea aceleași întrebări, așa că testam răspunsurile acasă, când scriam.

Cei doi părinți care m-au contactat urmăreau aceste conversații online. Și aveau o provocare pentru mine, mascată într-o invitație. M-au întrebat dacă voiam să vorbesc în fața a două grupuri de părinți la școala copiilor lor și să le dau idei despre cum să vorbească cu ei despre bani. Pe lângă asta, trebuia să țin cont că unele dintre familiile cu mai mulți bani decât media începeau să se simtă atacate, iar cele cu mai puțini bani se simțeau ca și cum li se atrăgea mereu atenția asupra bogăției celorlalți. Ar fi de ajutor, au adăugat ei, dacă aș putea discuta problemele într-un mod în care să nu îi facă pe cei din sală să se simtă ofențați sau nelalocul lor.

Am spus imediat da. Nu sunt chiar atât de multe provocări esențialmente noi în lumea creșterii și educării copiilor sau în cea a banilor, dar aceasta mi s-a părut a fi. Și era nouă din două motive.

În ultimele decenii, savanții s-au adunat în număr mare într-un domeniu care a ajuns să fie cunoscut sub numele de economie comportamentală. Dacă ați citit vreuna dintre cărțile intitulate *Freakonomics*¹, atunci știți despre ce este vorba. Capriciile și emoțiile omenești au un impact profund asupra deciziilor economice, de la guvern și până la indivizi. Deciziile pe care le luăm în legătură cu banii, cu sumele pe care le câștigăm și de care dispunem în orice moment sunt legate de o mulțime de sentimente. Pe de o parte, simțim adesea mândrie, bucurie și entuziasm pentru lucrurile pe care ni le putem permite. Uneori, însă, se strecoară și îndoiala, rușinea, stinghereala și invidia. Pe majoritatea oamenilor care își citesc în fiecare lună cu atenție extrasul de cont al cardului de debit sau de credit i-au în-

¹ Autorul se referă la *Freakonomics*, volum apărut sub acest titlu la Editura Andreco Educational, București, 2006, și *Super Freakonomics*, volum apărut la Editura Publica, București, 2010. (n.ed.)

cercat multe dintre aceste sentimente cel puțin o dată. Și, după cum am descoperit în zece ani în care am scris despre bani pentru *The Wall Street Journal* și *The New York Times*, cel mai important factor în alegerea fondului de investiții potrivit și negocierea unui credit ipotecar este să învățăm cum să recunoaștem și să controlăm aceste emoții. La urma urmei, sentimentele sunt cele care duc la un comportament negativ și decizii proaste.

Știam că îi pot ajuta pe părinți cu noțiunile de bază în ce privește banii de buzunar și cheltuielile adolescenților. Dar orice conversație despre bani trebuia să ia în considerare și contextul emoțional – valul de sentimente amestecate prin care trecem aproape toți când vine vorba de banii pe care îi avem și cât cheltuiesc ceilalți din jurul nostru. Oamenii nu sunt imparțiali în privința banilor și cu siguranță nu sunt calmi și raționali în privința copiilor lor. Așadar, această combinație formidabilă face adesea ca părinților să le fie incredibil de greu să vorbească deschis și sincer cu copiii lor despre asta.

Subiectul este complicat indiferent de nivelul socio-economic al familiei. Părinții bogați, cu mai mulți bani decât au nevoie pentru a trăi, le vor stabili copiilor lor prin definiție limite artificiale aproape în fiecare zi. Prin urmare, deciziile lor cu privire la cât să cheltuiască cu cei mici și când să le taie din porție adolescenților sunt mai mult emoționale decât financiare. Părinții din clasa mijlocie și cea muncitoare se luptă adesea cu greutățile practice de a trăi de la un salariu la altul, încercând în același timp să le ofere copiilor cât mai multă diversitate și distracție. Dar și aici intră în joc emoțiile atunci când copiii pun întrebări despre motivul pentru care familia lor nu are mai mulți bani, iar pentru părinți întrebările sună ca niște acuzații.

Noua lume a banilor

Când reflectam la ce să le spun părinților care m-au invitat, am vrut să încep prin a le reaminti de provocările esențialmente noi care ne afectează astăzi copiii și care vor continua să îi afecteze în următorii ani. Pe primul loc sunt site-urile de socializare, care sunt adesea o sursă de invadare pentru elevii de gimnaziu și de liceu. Copiii, care încă își formează personalitatea, își arată cea mai bună parte a lor în sfera semipublică, și mult prea des aceasta este o cronică despre cine are cutare lucru și cine cu cine face cine știe ce grozăvie într-un loc în care nu toată lumea își permite să meargă sau poate fi invitată. Părinții vor să ofere alternative, dar este greu să lupți cu torentul de dorințe pe care accesul frecvent la site-urile de socializare le poate inspira.

Copiii noștri se vor confrunta, de asemenea, cu cheltuieli pentru facultate pe care nu ni le-am fi imaginat când noi eram adolescenți. Costurile studiilor la facultate încep acum de la 100.000 de dolari pentru o universitate de stat reprezentativă și cresc până la cel puțin 250.000 de dolari. Este o sumă enormă chiar și pentru familiile care și-o pot permite, și aproape de neatins pentru cei care nu pot economisi bani din timp. Sigur, unii copii vor locui acasă sau vor începe să studieze la o facultate de stat și vor ajunge să plătească mai puțin. Alții vor avea dreptul la un ajutor financiar pe baza nevoilor familiei lor sau a meritului propriu. E posibil însă ca familiile care o duc mai bine să nu aibă dreptul la un ajutor prea mare. Între timp, părinții care nu au cum să scrie cecuri de 50.000 de dolari sau de 60.000 de dolari an de an (sau nici chiar de 25.000 de dolari) își lasă adesea copiii să decidă dacă să își asume contractarea unui credit pentru studii cu care să-și plătească taxele de școlarizare.

Este ușor de înțeles de ce părinții nu se pot hotărî să-și împiedice fiii să împrumute bani pentru facultate. Nimeni nu vrea să îi refuze unui copil oportunitatea de a frecventa universitatea visurilor sale. Iată, însă, care e problema: cei care iau decizia finală dacă să își asume sau nu un împrumut de zeci de mii de dolari pentru studii sunt doar adolescenți. Plătirea studiilor superioare este una dintre cele mai importante decizii financiare din viața oamenilor, iar părinții lasă adesea ultimul cuvânt pe seama unui copil de 17 ani, care nu și-a cumpărat niciodată ceva mai scump de o bicicletă. Nu există decât un singur cuvânt pentru această stare de fapt: nebulie.

După facultate, copiii noștri vor intra într-o lume foarte diferită de cea în care intrau noii adulți în urmă cu o generație sau două. Asigurarea de sănătate și economiile pentru pensie sunt acum, în mare parte, responsabilitatea lucrătorului, nu a angajatorului. În loc ca angajatorii să contribuie la un plan de pensie și să acopere plata pentru boală sau accidente, indivizii economisesc acum, în mare, prin intermediul contului de pensie privată 401(k) și al altor planuri, și achită o parte sau întreaga primă de asigurare de sănătate. Această schimbare – trecerea riscului și a răspunderii economice de la angajatori la lucrători – a avut nevoie de câteva decenii pentru a se institui, dar acum este aproape completă.¹ Pentru copiii noștri, asta înseamnă sute de dolari din primele lor salarii pentru lucruri pe care le cere acum guvernul (asigurarea de sănătate) și care sunt aproape esențiale (economii pentru pensie), ținând seama de cât de puțin restituie în final Asigurările Sociale.

Pe de altă parte, în cazul persoanelor care absolvă facultatea cu împrumuturi pentru studii, plata datoriei poate consuma și ea sute de dolari în fiecare lună. Deși există programe federale ce reduc plățile împrumutului pentru

studii și primele de asigurare de sănătate în cazul persoanelor cu venituri reduse, economisirea banilor pentru pensie din salariul de începător este extraordinar de dificilă. Și dacă nu își pot permite să economisească nimic între 20 și 30 ani, efectul acestor economii pierdute poate însemna să lucreze mai mulți ani, când au peste 60 sau 70 de ani.

Această schimbare a răspunderii a creat o stringență crescută de a câștiga bani la 20 de ani, pentru a nu rămâne atât de mult în urmă cu economiile pentru pensie sau pentru un avans încât să ajungi să muncești sau să stai cu chirie toată viața. Adulții tineri trebuie să știe cum să economisească la 22 de ani și să deprindă obiceiul de a face asta tot timpul. Iar alegerea facultății potrivite este doar prima dintr-o serie de opțiuni năucitoare. Vor trebui să aleagă investițiile potrivite pentru pensie. Vor trebui să selecteze planurile adecvate de asigurare. Și vor trebui să o facă în mijlocul unei explozii de produse și oameni care caută să îi ajute să se orienteze în această lume schimbată. Mulți dintre acești consultanți nu au în vedere interesele copiilor noștri, iar când ei ajung la 20 de ani s-ar putea să nu-i mai putem ajuta să facă alegerile potrivite.

Așa că ceea ce îi învățăm pe copiii noștri despre bani înainte să se întâmple asta este crucial. *Va conta* efectiv, în timp ce ei se străduiesc să compare cifrele potrivite și se pregătesc să devină adulți. Este înspăimântător să ni-i imaginăm că încearcă să înțeleagă singuri toate acestea fără ajutorul nostru inițial.

Cât despre părinții care au vrut să mă duc să vorbesc la școală, aceste noi evoluții îi îngrijorau când priveau la viitorul copiilor lor. Se temeau cu adevărat că fiii lor aveau să treacă printr-o mobilitate descendentă. O comparație deosebit de edificatoare este cea făcută între câștigurile salariale² ale părinților aflați la mijlocul carierei între 1978 și 1980 și

câștigurile copiilor lor între 1997 și 2009: în cazul părinților cu un venit aflat în clasamentul primelor 10 procente – cam 140.000 de dolari în banii de astăzi –, doar 20% dintre copiii lor se încadrează în jumătatea de jos a statisticilor referitoare la venit odată ce au ajuns la mijlocul carierei, câștigând aproximativ 52.000 de dolari sau mai puțin.

Și totuși, părinții nu au întotdeauna răspunsuri raționale pentru aceste șanse relativ slabe, și văd probabilitatea de 1:5 de a regresa, în locul celei de 4:5 de a rămâne în jumătatea de sus a câștigurilor salariale. Toți vrem să ne protejăm copiii de orice eventuală cădere pe scara clasei socioeconomice. Șansele de 20% de a ajunge între ultimii 50% ne înspăimântă, chiar dacă ei își aleg o carieră care îi plasează acolo. Mulți dintre noi sunt încă șocați de criza financiară care a arătat clar faptul că mulți adulți nu se pricep la finanțe, de la milioanele de oameni care au împrumutat mai mulți bani decât ar fi trebuit și până la creditorii ipotecari ce i-au îndrumat către bancherii de investiții care le-au transformat împrumuturile în titluri de valoare despre care știau că vor sări în aer. Ceva a lipsit din educația acestor oameni. Dar ce anume?

Tăcerea din jurul banilor: adultismul* instituțional arogant

Acei părinți care m-au chemat nu puteau să identifice problemele, dar știau că erau pregătiți să le abordeze. Discuțiile despre bani par cumva elementare, dar se dovedesc

* Puterea adulților asupra copiilor. În fapt, prejudecata pe care o au adulții cu privire la tineri și totodată discriminarea sistematică la care îi supun pornind de la premisa că adulții sunt mai capabili decât tinerii. Termenul mai are și accepțiunea de dorință a copiilor și tinerilor de a imita, de a se comporta precum adulții. (n.red.)

a fi cruciale ținând seama de epidemia tăcerii³ din jurul lor care stăruie în multe familii și comunități, altfel unite. Mulți oameni care trăiesc de la un salariu la altul își includ de nevoie copiii în discuțiile zilnice despre bani. Dar mult prea mulți părinți evită complet subiectul atunci când sunt bani suficienți pentru toate nevoile de bază, plus pentru mare parte din ce-și doresc copiii lor cum ar fi teniși, costume, lecții și echipamente electronice.

Tăcerea apare din mai multe motive, dar există unul de care ar trebui să ne debarasăm imediat: teama că prea multe discuții despre bani vor face copiii să devină avizi după ei. Nan J. Morrison, care conduce Consiliul pentru Educație Economică, a rezumat cel mai bine această concepție greșită atunci când s-a plâns de convingerea persistentă a părinților conform căreia prea multe discuții despre bani *subminează* valorile copiilor, ca și cum aceștia ar fi ceva murdar și nu o parte esențială din viața de zi cu zi.

Nu numai că această teamă de a face copiii să devină avizi este greșită, dar cei mai mari interpretează tăcerea ca fiind umilitoare. În 2013 am ascultat un tânăr pe nume Jacob Swindell-Sakoor care a vorbit la o conferință a profesorilor și elevilor de lângă Seattle. Elev în clasa a zecea, el a ținut unul dintre discursurile-cheie în fața a cel puțin 2.000 de oameni. În cadrul său, a lansat un apel către toți adulții care îi ignoră pe copii atunci când insistă cu întrebări despre bani. „Fiind mai în vârstă decât noi, este cu totul iresponsabil și reprezintă efectiv un adultism instituțional arogant”, a spus el, în timp ce mulțimea a explodat în urale și fluierături. „Spun acest lucru deoarece în fiecare zi aud: «Reprezinți viitorul cutărui și cutărui lucru, Jacob. Ești cel care duce ștafeta mai departe». Dar cum putem fi viitorul dacă nu ne învățați nimic despre bani, care *sunt* viitorul nostru?”.

Elevii de gimnaziu și de liceu precum Jacob vor să facă din bani un punct de interes, nu un fetiș. Dar una dintre cele mai rapide modalități de a-i face să devină obsedați de ei este să îi tratăm ca pe un secret de familie.

Părinții care m-au invitat să vorbesc la școală chiar do-reau să discute despre lucrurile care contează, chiar dacă se simțeau un pic incomod făcând acest lucru. Știam că din comunitatea lor școlară făceau parte oameni cu o gamă largă de venituri și o serie de sentimente la fel de variate referitoare la bani. Ce aveau în comun? Un singur lucru știam sigur: toți se temeau ca nu cumva să crească un copil răsfățat.

Răsfățat și nerăsfățat

Când îi întrebi pe părinți care este cel mai rău cuvânt pe care l-ar putea folosi cineva pentru a le caracteriza copilul, un număr surprinzător dintre ei răspund imediat *răsfățat*. Aud destul de des și cuvinte precum *răutăcios*, *crud*, *rasist* și *violent*, dar nu la fel de des cum aud cuvântul *răsfățat*. Spre deosebire de *răutăcios*, *prost* sau *mediocru* (răspunsul mamei mele, Dumnezeu să o binecuvânteze), *răsfățat* reflectă acțiunile sau comportamentele părintești care afectează personalitatea în dezvoltare a copilului. Răsfățat de cine? Răsfățat de tine, tati! Sigur, copiii vor țipa, vor mușca, vor trânti lucruri și vor fi cruzi în primii ani, indiferent de cât de bun ești tu ca părinte. Dar copiii nu sunt răsfățati din fire; ei se nasc minunați și inocenți. Nu, răsfățul este ceva ce vine de la *tine*.

Prin urmare, dacă unul dintre principalele efecte ale creșterii și educării copilului pe care încercăm să le evităm sau să le rezolvăm este răsfățul, atunci care este opusul lui

răsfățat? Majoritatea ne dăm seama când un copil nu este răsfățat și putem evoca un exemplu sau două. Dar eu voiam o definiție clinică, așa că am scris una pe baza lucrărilor complete⁴ ale lui James A. Fogarty. Acesta a petrecut ani întregi organizând ateliere de educație în toată țara despre copiii alintați în mod exagerat, pentru colegii săi specializați în psihologia clinică, dar și alți specialiști din domeniul sănătății mintale.

Copiii răsfățati tind să aibă în comun patru lucruri principale, deși nu e obligatoriu să fie prezente concomitent: au puține treburi casnice sau alte responsabilități, nu trebuie să respecte prea multe reguli în privința comportamentului sau a programului, părinții și ceilalți din jur sunt excesiv de generoși cu timpul și ajutorul lor și au o mulțime de bunuri materiale. Un articol dintr-o revistă academică din 19985, bazat pe date dintr-un sondaj al adulților care au fost alintați exagerat în copilărie, a ajuns să se refere la acest gen de alint părintesc ca la neglijarea îndatoririlor de părinte, ținând cont că poate împiedica dezvoltarea normală.

Nu trebuie să cheltuiești prea mulți bani pentru a răsfăța un copil, iar trei dintre cei patru factori din definiția mea dată „răsfățului” nu costă nimic. Chiar și ultimul – excesul de posesiuni – poate fi valabil și în cazul copiilor care sunt departe de a fi bogați, în funcție de câte rude țin nebunește la acel copil. Părinții copiilor din clasa de mijloc și cea muncitoare se îngrijorează la fel de mult în privința materialismului și a privilegiilor, ținând seama că toți copiii sunt expuși aceleiași culturi acaparatoare.

Crearea unui plan de acțiune și a unui program de alternative de 15 ani începe cu o înțelegere profundă a ceea ce este opusul lui răsfățat. Cuvântul *răsfățat* nu are un antonim